

Mladá veda

Young Science

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 4, ročník 12., vydané v decembri 2024

ISSN 1339-3189, EV 167/23/EPP

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Zima na horách. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

prof. Ing. Peter Adamišín, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

PhDr. Veronika Kmetóny Gazdová, PhD. (Inštitút edukológie a sociálnej práce, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

Mgr. Monika Šavelová, PhD. (Katedra translitológie, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra verejnej ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

Mgr. Michal Garaj, PhD. (Katedra politických vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava)

REDAKCIA

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Banícke múzeum, Rožňava)

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

BEZPEČNOSTNO-POLITICKÁ STABILIZÁCIA V REGIÓNE ZÁPADNÉHO BALKÁNU PO VSTUPE CHORVÁTSKA DO EURÓPSKEJ ÚNIE A SCHENGENSKÉHO PRIESTORU A JEJ AKTUÁLNY STAV

SECURITY-POLITICAL STABILIZATION IN THE WESTERN BALKANS REGION
AFTER CROATIA'S ACCESS TO THE EUROPEAN UNION AND THE SCHENGEN
AREA AND ITS CURRENT STATE

Natália Töröková, Erik Kosár ¹

Natália Töröková pôsobí ako interný doktorand na Ústave bezpečnostných vied na Vysokéj škole bezpečnostného manažérstva v Košiciach. Vo svojom výskume sa venuje problematike európskeho bezpečnostného prostredia. Erik Kosár pôsobí ako externý doktorand na Ústave bezpečnostných vied na Vysokéj škole bezpečnostného manažérstva v Košiciach. Vo svojom výskume sa venuje problematike koncepcie vzdelávania príslušníkov ozbrojených zložiek.

Natália Töröková works as an internal doctoral student at the Institute of Security Sciences at the University of Security Management in Košice. In her research she deals with the issues of the European security environment. Erik Kosár works as an external doctoral student at the Institute of Security Sciences at the University of Security Management in Košice. In his research he deals with the issues of the concept of education of the armed forces members.

Abstract

The article deals with the acquired position of Croatia which the country gained by accessing the EU and which we can speak of as a strategic one from the perspective of the Western Balkans region. This issue is currently extremely relevant not only from a political point of view but above all from a complex security aspect in a pan-European context. This topic also resonates in the priority agenda of prospective orientation within the EU Common Foreign and Security Policy.

Key words: Western Balkans region, security, European Union, Croatia, Schengen area

¹Adresa pracoviska: Mgr. Natália Töröková, DBA, Ing. Erik Kosár, Ústav bezpečnostných vied, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Košťova 1, 040 01 Košice
E-mail: natalia.torokova @vsbm.sk, erik.kosar@rokos.sk

Abstrakt

Článok sa venuje získanej pozícii Chorvátska, ktorú krajina získala vstupom do EÚ, a o ktorej môžeme z aspektu západobalkánskeho regiónu hovoriť ako o strategickú. Táto problematika je v súčasnosti výsostne aktuálna nielen z politického, ale predovšetkým z komplexného bezpečnostného aspektu v celoeurópskom kontexte. Táto téma taktiež rezonuje v agende priorít perspektívnej orientácie v rámci SZBP EÚ.

Kľúčové slová: región západného Balkánu, bezpečnosť, Európska únia, Chorvátsko, Schengenský priestor

Úvod

V oblasti bezpečnosti získalo Chorvátsko svojim vstupom do Európskej únie v regióne západného Balkánu neotrasiteľnú pozíciu, avšak z perspektívneho aspektu bude podstatné, aby túto strategickú pozíciu aktívne využívalo na utlmenie akýchkoľvek snáh o destabilizáciu v regióne západného Balkánu, a to aj za prípadnej asistencie Európskej únie.

Význam pojmu Schengenský priestor a jeho charakteristika

Schengenský priestor reprezentuje jeden z najvýznamnejších úspechov európskeho projektu. Vznikol ako medzivládny projekt v rámci piatich krajín EÚ – Belgickom, Francúzskom, Holandskom, Luxemburskom a Nemeckom v roku 1985. Postupne sa rozšíril do takej miery, že sa stal celosvetovo najväčšou oblasťou s možnosťou voľného cestovania. Tento projekt bol pomenovaný podľa názvu malej obce v Luxembursku na hranici s Francúzskom a Nemeckom, v ktorej bola Schengenská dohoda v roku 1985 podpísaná a taktiež Schengenský dohovor v roku 1990. V súčasnosti má Schengenský priestor ako 4 milióny kilometrov štvorcových a je obývaný takmer 420 miliónmi obyvateľov. Celkovo ho tvorí 27 štátov: 23 z 27 členských krajín EÚ plus všetky členské štáty Európskeho združenia voľného obchodu – Nórsko, Švajčiarsko, Island a Lichtenštajsko (<https://www.consilium.europa.eu>, 2023).

Od 1. januára 2023 sa Chorvátsko stalo 27. štátom Schengenského priestoru. Írsko nie je členom Schengenského priestoru a kontroly na vnútorných hraniciach s Cyprom, Bulharskom a Rumunskom zatiaľ zrušené neboli.

Jedným z primárnych cieľov Schengenského priestoru je ochrana jeho obyvateľov prostredníctvom intenzívnejšej vzájomnej kooperácie policajných zložiek, colných orgánov a orgánov, ktoré realizujú kontrolu externých hraníc, a to zo strany všetkých členských krajín. Tieto nové formy kooperácie boli implementované za účelom zamedziť akejkoľvek formy bezpečnostného rizika, ktoré by mohlo vzniknúť v dôsledku zrušenia kontrol na vnútorných hraniciach. Schengenský priestor v kontexte kooperácie v oblasti presadzovania práva umožňuje cezhraničné prenasledovanie páchateľov trestnej činnosti, zlepšené systémy komunikácie medzi policajnými zložkami, cezhraničné sledovanie podozrivých osôb, priamu výmenu informácií medzi policajnými orgánmi a vzájomú operačnú asistenciu. Z aspektu boja proti terorizmu a závažnej organizovanej kriminality, vrátane nelegálnej migrácie a obchodovania s ľuďmi, ide o obrovskú výhodu (<https://www.consilium.europa.eu>, 2023).

Niekoľko členských štátov EÚ sa rozhodlo opätovne obnoviť hraničné kontroly, predovšetkým v súvislosti s pandemiou COVID-19. V roku 2015 boli taktiež zavedené kontroly v dôsledku zintenzívnených migračných tokov do Únie, ale aj v dôsledku

teroristických útokov. Obnovenie kontroly na hraniciach by však malo predstavovať až poslednú možnosť opatrení. Pri ohrození komplexného fungovania Schengenského priestoru môže Rada na základe návrhu Komisie jednému alebo viacerým členským krajinám odporučiť, aby obnovili kontroly na svojich hraniciach. So zavedením kontrol na hraniciach v súlade s Kódexom schengenských hraníc v prípade výnimočných okolností musí súhlasiť Rada.

V Kódexe schengenských hraníc sa taktiež stanovuje, že členské krajiny môžu pristúpiť k dočasným kontrolám na hraniciach za účelom reakcie na závažné ohrozenie verejného poriadku, respektíve vnútornej bezpečnosti v krajine, pričom dotknutý štát musí informovať Komisiu a ostatných členov EÚ minimálne štyri týždne pred zavedením hraničných kontrol, alebo aj v kratšej lehote v prípade, že okolnosti nie sú vopred známe. Opätovné zavedenie kontrol na hraniciach si nevyžaduje súhlas Rady (<https://www.consilium.europa.eu>, 2023).

Európska únia zaviedla konkrétne opatrenia na posilnenie vonkajších hraníc EÚ a komplexnú ochranu bezpečnosti európskeho regiónu. Medzi tieto patrí napríklad vytvorenie agentúry FRONTEX – Európskej agentúry pre pohraničnú a pobrežnú stráž a SIS – Schengenského informačného systému. Orgány Európskej únie používajú SIS na konzultáciu alebo vkladanie zápisov o hľadaných alebo nezvestných osobách a veciach. Tento systém zahŕňa asi 91 miliónov zápisov a v roku 2019 zaznamenal 6,7 miliardy nahliadnutí zo strany príslušných orgánov v celej EÚ.

Agentúra FRONTEX vznikla v októbri 2016 v kontexte výzvy lídrov EÚ v septembri 2015 na posilnenie kontrol na vonkajších hraniciach EÚ. Predtým bola táto agentúra známa pod názvom Európska agentúra pre riadenie operačnej spolupráce na vonkajších hraniciach. Jej názov bol zmenený, aby reflektoval jej rozšírený mandát. Agentúra FRONTEX veľmi dôsledne monitoruje vonkajšie hranice Únie a kooperuje s členskými krajinami s cieľom rýchlo identifikovať a eliminovať bezpečnostné hrozby akéhokoľvek charakteru, ktoré sa týkajú vonkajších hraníc EÚ. FRONTEX pomáha posilňovať vnútornú bezpečnosť EÚ, efektívnejšie manažovať migráciu a chrániť zásadu o voľnom pohybe osôb. Nariadenie na posilnenie tejto agentúry prijala EÚ v novembri 2019, v ktorom sa stanovuje: integrovaný manažment hraníc, vytvorenie stáleho zboru so 6 500 zamestnancami do roku 2024 a s 10 000 zamestnancami do roku 2027 a významnejšia úloha tejto agentúry pri riešení návratov (<https://www.consilium.europa.eu>, 2023).

V rámci Kódexu schengenských hraníc sa stanovujú pravidlá kontroly osôb prekračujúcich hranice členských krajín EÚ. V marci 2017 prijala EÚ nariadenie, ktorým sa mení Kódex za účelom posilnenia kontrol na externých hraniciach, pričom sa od členských štátov vyžaduje, aby všetky osoby prekračujúce externé hranice EÚ boli systematicky kontrolované v príslušných databázach za účelom uistenia, že tieto osoby nepredstavujú riziko pre vnútornú bezpečnosť, verejný poriadok alebo verejné zdravie. Táto povinnosť je realizovaná na všetkých externých hraniciach EÚ (pozemných, námorných aj vzdušných), a to rovnako pri vstupe aj výstupe, na ktoré sa však za veľmi prísnych podmienok a za predpokladu, že nebude ohrozený vnútorný poriadok, verejné zdravie alebo vnútorná bezpečnosť, môžu uplatniť určité výnimky (<https://www.consilium.europa.eu>, 2023).

Chorvátsko a jeho strategická pozícia v regióne západného Balkánu po vstupe do EÚ v kontexte bezpečnostno-politickej stabilizácie tohto regiónu

Chorvátsko sa 1. júla 2013 stalo 28. členskou krajinou Európskej únie. Z politického aspektu je možné o pozícii, ktorú krajina získala členstvom v Únii, hovoriť ako o strategickú v regióne západného Balkánu. Z jedného uhla pohľadu môže EÚ očakávať lepší prístup k ostatným krajinám v tomto regióne, čo môže pozitívne ovplyvniť ich perspektívny integračný proces do EÚ. Z druhého aspektu, prístupom do Únie získalo Chorvátsko obrovskú politickú moc a vplyv v celom regióne, vzhľadom na ktorú si z titulu získanej pozície bude môcť nárokovať jemu výhodné riešenia vzájomných bilaterálnych sporov s okolitými krajinami práve takým spôsobom, akým sa to naučilo od Slovinska na vlastnej ceste za integráciou.

V súčasnosti volí Chorvátsko veľmi mierny tón v rámci bilaterálnych vzťahov s krajinami západného Balkánu, avšak je možné, že perspektívne sa situácia môže zmeniť s ohľadom na istú politickú moc, ktorou Chorvátsko v regióne disponuje. Ako príklad zmierlivého tónu, ktorý zvolilo Chorvátsko, môžeme poukázať na rozhodnutie Medzinárodného súdneho Dvora v Haagu, z ktorého vyplýva, že Srbsko a ani Chorvátsko nespáchali zločiny genocídy. Vo februári 2015 súd vzájomné žaloby oboch štátov zamietol a vyhlásil, že tieto sa dopustili iných vojnových zločinov počas občianskej vojny, o ktorých pojednával ICTY. Na margo vyneseného rozsudku vtedajší chorvátsky premiér Zoran Milanovič vyhlásil, že s rozsudkom spokojný nie je, keďže etnické čistky chorvátskeho obyvateľstva boli preukázané, no napriek všetkému Srbsku poprial všetko dobré v jeho integračných snahách do EÚ. Ako však zdôraznil chorvátsky premiér, Chorváti budú trvať aj naďalej na svojich požiadavkách týkajúcich sa nevyjasnených otázok okolo nezvestných chorvátskych občanov, ako aj vrátenia kultúrnych pamiatok (Srbi ani Chorváti genocídu nespáchali, 2015).

Prvé náznaky hrozby využitia svojho politického potenciálu a silnej pozície v regióne západného Balkánu sa objavili vo februári 2015, a to smerom voči Srbsku. V uvedenom období sa chorvátsky premiér vyjadril, že Chorvátsko podporuje integračné úsilie Srbska do EÚ, ale zároveň pod hrozbou zablokovania jeho integračných snáh od neho vyžaduje zmenu vnútroštátnej legislatívy, vďaka ktorej malo možnosť trestného stíhania Chorvátov za vojnové zločiny spáchané na chorvátskom území, keďže existuje domnienka, že týmto zákonom je porušovaný princíp rovnakého zaobchádzania, a vlastne budú neprímerane postihnutí na rozdiel od Srbov práve Chorváti (Chorvátsko hrozí blokováním vstupu Srbska do EÚ, 2015).

Zároveň vtedajší srbský prezident Tomislav Nikolič v apríli 2015 otvorene kritizoval zaobchádzanie so srbskou minoritou v Chorvátsku, keďže v administratívnej správe pracuje veľa Chorvátov, a tí sústavne diskriminujú a potláčajú túto srbskú menšinu. A zároveň, aktivity a vyhlásenia Vojislava Šešelja, srbského nacionalistu, kontinuálne zhoršovali vzťahy medzi Srbskom a Chorvátskom. ICTY obvinil Vojislava Šešelja z vojnových zločinov, avšak bol prepustený z dôvodu liečby. Ten v čase svojho zotrvania v Srbsku podpálil chorvátsku zástavu s tým, že ide o odkaz ustašovskému (Ustaša – Chorvátske revolučné hnutie, ktoré bolo fašistické a ultranacionálne hnutie, ktoré sa hlásilo ku katolíckej viere a pôsobilo predovšetkým v medzivojnovom období a aj v období druhej svetovej vojny) štátu.

Aj keď sa ministri zahraničných vecí oboch štátov usilujú situáciu okolo spomínaného nacionalistu riešiť diplomatickou cestou, v záujme perspektívneho vývoja bezpečnosti oboch štátov a aj celého regiónu, by mohli tieto tendencie srbskej strany výrazne skomplikovať integračný proces, predovšetkým kvôli zhoršeniu vzťahov nielen s Úniou, ale aj Chorvátskom, ktoré vďaka právnemu systému EÚ a svojmu získanému politickému potenciálu, bude mať možnosť reálne zablokovať vstup Srbska do Európskej únie.

V oblasti bezpečnosti získalo Chorvátsko v regióne neotrasiteľnú pozíciu, avšak z perspektívneho aspektu bude podstatné, aby túto strategickú pozíciu aktívne využívalo na utlmenie akýchkoľvek snáh o destabilizáciu v regióne západného Balkánu, a to aj za prípadnej asistencie Európskej únie. Takisto je dôležité, akú pozíciu zaujme Chorvátsko v prípade diplomatického konfliktu medzi Srbskom a Albánskom v ktorom sa vtedajší albánsky premiér Edi Rama vyjadril, že je nevyhnutné, aby sa Albánsko spojilo s Kosovom, pričom nezáleží na spôsobe, akým sa tak stane, či už formou integrácie oboch štátov do EÚ, alebo k unifikácii dôjde iným spôsobom (Töröková, 2023).

V každom prípade Chorvátsko nemá jednoduchú úlohu, keďže podporuje kosovskú nezávislosť, čo spôsobuje naštrbené vzťahy so srbskými vrcholnými predstaviteľmi. Úlohu sprostredkovateľa by však Chorvátsko mohlo prevziať, v rámci ktorej by mohlo využiť svoj politický potenciál na zvládnutie dialógu medzi Albánskom a Srbskom, ako aj pri integrácii Srbska do Únie.

Dňom svojho vstupu do EÚ, realizuje Chorvátsko svoje úlohy v rámci regiónu západného Balkánu v zmysle kategorizácie podľa Stephena Walkera ako “konzument”, keďže na upevnenie svojej pozície v regióne a aj na svoj ďalší rozvoj naďalej využíva pomoc z fondov EÚ. Úlohu “producent” realizuje Chorvátsko vo vzťahu k ostatným krajinám západného Balkánu, keď im poskytuje konzultácie a vedie s nimi politický dialóg s cieľom ich ďalšieho rozvoja. V kontexte kategorizácie úloh Petra Weissa môžeme hovoriť o úlohe “vyjednávača”, keď sa Chorvátsko usiluje dospieť k dohode so Srbskom na určitých zmenách, napríklad zmene srbského zákona. Chorvátsko môže získať v predmetnom regióne aj úlohu “mediátora” napríklad pri snahe o riešenie sporu medzi Srbskom a Albánskom. Napokon môže Chorvátsko zohrávať aj úlohu “promotora” v rámci svojho úsilia pri regionálnej kooperácii, konzultáciách a politickom dialógu so všetkými štátmi západného Balkánu v rámci ich snáh o členstvo v EÚ (Töröková, 2015).

V závere možno skonštatovať, že pozícia Chorvátska z medzinárodného aspektu v regióne západného Balkánu po vstupe do EÚ je silná, dokonca môžeme použiť aj termín strategická, a jednoznačne spomedzi všetkých krajín v tomto regióne je najsilnejšia, či už vzhľadom na jej členstvo v EÚ alebo v NATO, aj z aspektu dobre rozvinutej infraštruktúry, dĺžke pobrežia, tranzitu tovarov prostredníctvom potenciálnych morských prístavov s priamym prístupom do medzinárodných vôd, tranzitu zemného plynu a ropy, z aspektu stability politického systému ako aj bezpečnosti v krajine, z aspektu snáh vyvíjaných v rôznych regionálnych programoch, respektíve projektoch; napríklad Chorvátsko je aktívnym členom v regionálnych stratégiách EÚ, konkrétne v rámci Stratégie pre Jadranský a Iónsky región a Stratégie pre Podunajský región (Töröková, 2015).

Chorvátsko sa 1. januára 2023 stalo 20. členom eurozóny aj 27. členom Schengenského priestoru.

Dňom 1. januára 2023 sa zrušili kontroly osôb na interných námorných a pozemných hraniciach medzi štátmi Schengenského priestoru a Chorvátskom. Kontroly na interných vzdušných hraniciach boli zrušené 26. marca 2023, vzhľadom na potrebu zhody tohto dátumu s dátumom letného/zimného harmonogramu IATA (International Air Transport Association – Medzinárodného združenia leteckých prepravcov).

Schengenské víza začne Chorvátsko vydávať 1. januára 2023 a bude mu v plnej miere k dispozícii Schengenský informačný systém.

Od svojho prístúpenia k Únii Chorvátsko uplatňuje časti schengenského acquis vrátane tých, ktoré sa vzťahujú na kontroly externých hraníc, policajnej kooperácie a využívania SIS. Ostatné časti schengenského acquis, vrátane častí zahŕňajúce zrušenie kontrol na interných hraniciach a s nimi súvisiace opatrenia, môžu začať byť uplatňované až po jednomyselnom rozhodnutí Rady až potom, keď sa v zhode s platnými schengenskými hodnotiacimi postupmi overí, či boli splnené stanovené podmienky. Rada v decembri 2021 dospela k záveru, že Chorvátsko potrebné podmienky splnilo (<https://www.consilium.europa.eu>, 2023).

Záver

V závere možno skonštatovať, že pozícia Chorvátska z medzinárodného aspektu v regióne západného Balkánu po vstupe do EÚ je silná, dokonca môžeme použiť aj termín strategická, a jednoznačne spomedzi všetkých krajín v tomto regióne je najsilnejšia. Práve EÚ, do ktorej geopolitického regiónu západný Balkán patrí, má prioritný záujem o riešenie a ovplyvňovanie ďalšieho vývoja všetkými mierovými prostriedkami, a čo zároveň predstavuje aj jeden z primárnych a strategických cieľov Slovenskej republiky.

Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:

Dr.h.c. prof.h.c. prof. Ing. Marián Mesároš, DrSc., DPA, DBA, MSc., MBA, LL.M, MPH

Použitá literatúra

1. TÖROKOVÁ, N. 2015. Pozícia Chorvátska v regióne západného Balkánu po vstupe do Európskej únie. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie, Banská Bystrica, 73 s.
2. TÖROKOVÁ, N. 2023. Analýza vývoja stabilizácie bezpečnosti v regióne západného Balkánu v kontexte bezpečnosti EÚ a SR. Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Ústav bezpečnostných vied, Košice, 78 s.
3. Euractiv, 2015. Srbi ani Chorváti genocídu nespáchali. 2015. Euractiv.sk Dostupné z: <https://euractiv.sk/section/europska-politika/news/srbi-ani-chorvati-genocidu-nespachali-023374/EÚ>, 2008b. Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie – zaistenie bezpečnosti v meniacomsavete.(online).(2011-02-09)<http://consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=266lang=SK>
4. Pravda, 2015. Chorvátsko hrozí blokovaním vstupu Srbska do EÚ. Pravda. sk. 2015. Dostupné z: <https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/344701-chorvatsko-hrozi-blokovanim-vstupu-srbska-do-eu/>

Mladá veda

Young Science

ISSN 1339-3189